

סה ע"א

[א] תוס' ד"ה נקמי - אע"פ כו' הא לאו הכי אסור, ועיין מלחמות.

אור אליהו

אם כותב לו אחריות על שאר נכסיו אסור שאם יפול הבית או ישרף מיד יפרע משאר נכסיו ונמצא שאין כאן הפסד עכ"ל. וכן פסק הרמ"א (יו"ד קעב, א) וז"ל "ובמדינות אלו נוהגים היתר במשכנתא בנכיתא, אפילו יכול לסלק, ואין חילוק בזה בין שדה לבית". עכ"ל.

אבל דעת הרמב"ם (מלוה ו, ז) **כרש"י**, שאסור מדרבנן להלוות על בית או חצר ולדור בו אפילו בנכיתא משום רבית. **ועוד חילק** הרמב"ם בין שדה לבית, והיינו, כשמלוה במשכנתא **בלא נכיתא, דבשדה הוא** רק **אבק רבית, ובבית היא רבית קצוצה**, דז"ל הרמב"ם "נמצאת למד ששלש משכונות הן: משכונא שהיא רבית קצוצה, ומשכונא שהיא אבק רבית, ומשכונא שהיא מותרת, כיצד משכן לו מקום²³⁰ שפירותיו מצויין תדיר כגון חצר או מרחץ או חנות ואכל פירותיהן הרי זה רבית קצוצה, משכן לו שדה וכיוצא בה ובאו שם פירות ואכלן הרי זו אבק רבית, וכן אם משכן חצירו וכיוצא בה בנכיו הרי זה אבק רבית, משכן שדהו בנכיו הרי זה מותר" עכ"ל. **ועיין רא"ש פ"ה סי' לד** שמאריך בסוגיא זו של משכנתא בביאור השיטות בזה²³¹.

[א] בגמ' "אמר רב חמא טרשא דידי ודאי שרי, מאי טעמא, גיחא להו דליקו

קונה את הפירות בנכיתא זו על הספק, אבל כאן זה נהנה תמיד, ואין כאן ספק - נמצא שוכרה בפחות עכ"ל. וכתבו תוס' ד"ה ולא וז"ל "ור"ת אמר דבית נמי זימנין דלא שקיל מידי או נופל או נשרף או שלא יצטרך לו. אלא בין בית בין שדה היכא שאינו מלוה מעותיו עליהם אסור בפחות לאכול הפירות ולדור בבית, דבהכי מיירי מתני', מדקתני המלוה את חבירו לא ידור בחצירו, ולא קתני המלוה על חצירו של חבירו, אבל היכא שהלוה על הבית או על השדה מותר בנכיתא, דאין מפסיד בעל שדה ובעל חצר דבלאו הכי לא יוכל להשכירו לאחרים שזה החזיק בו במשכון כו' עכ"ל. ומבואר שיטת ר"ת דפליג על רש"י וסבירא ליה דמותר להלוות על הבית בנכיתא.

וכן פסק הטור (יו"ד קעב) וז"ל "וכל מה דכתיבנא היינו בממשכן שדה, שפעמים אינה עושה פירות הלכך מותר בנכיתא, שנכנס בספק שמא לא יעשה פירי והוי קרוב לשכר ולהפסד, אבל בממשכן בית וחצר שפירותיהן, דהיינו הדירה, מצוייה תמיד, כתב רש"י שאסורין אפילו בנכיתא, וכן כתב הרמב"ם. ור"י ור"ת מתירין גם בבית, שפעמים נופל הבית או נשרף ואם כן חשיב שפיר קרוב לשכר ולהפסד וא"א הרא"ש ז"ל הסכים לדעת ר"ת²²⁹. ואפילו לדעת ר"ת ז"ל

229. הנה לפנינו הגירסא בטור "וא"א הרא"ש ז"ל הסכים לדעת רש"י". אמנם הב"ח (יו"ד קעב) הקשה על גירסא זו, משום דברא"ש (פ"ה סי' טז-יז) מבואר דסבירא ליה למסקנה כר"ת. וכן משמע גם כן מדברי הרא"ש בתשובה (כלל צא אות ג) דסבירא ליה כר"ת (שכתב לגבי נידון אחר כסברת ר"ת "וגם אם יפול הבית, או ישרף, יפסיד שמעון מעותיו,

דומנין אית בה תיוהא"). ועל כן כתב הב"ח שיש להגיה בדברי הטור ובמקום "לדעת רש"י" צריך לומר "לדעת ר"ת". ונראה שכן הוא גם כן דעת רבינו, שכתב שהטור פסק כר"ת.

230. **בלא נכיתא**, כמו שמבאר והולך אחר כך מה הדין בניכוי.

231. **ובהגהות רבינו על הרא"ש** שם אות ד כתב

אור אליהו

ועיין בספר מלחמות ה' (שם) שחלק על דברי בעל המאור הנ"ל וז"ל "אמר הכותב, אין זה נכון, שאם כן רבית גמורה הוא, דיהיב ליה שוה מאה ושקיל מאה וחמשים, ואין להם תקנה במכס אלא אם כן עולה המכס כנגד מה שנותנין לו יתר מכדי דמיהן, ולא משמע הכי, ועוד דלא הוה ליה למימר גיחא להו דליקום ברשותי, אלא עיקר פירוש בזו כדברי רבינו שלמה ז"ל, שבאחריות של רב חמא היה מוליכה, ומאי דקשיא ליה לבעל המאור ז"ל דאם כן לא היה צריך דבר אחר, דתניא ברשות מוכר מותר, נראה לי, דהתם כגון שאמר לו אני אעלה לך כך וכך שהוא שער של אותו מקום, ואם אוכל להרויח יותר בטרחי ועמלי שלי הוא מותר, דהואיל ואינה עכשיו הלואה עד אותו מקום ושקיל בטרחיה ההוא טופייאנא אף על גב דאפשר דלא רווח טפי שרי, דטורח הוא שמא ירויח, והכא שלוחיו של רב חמא היו, וכל מה שמרויחיין שם נותנין לו, ואין נוטלים כלום בשכר עמלן ומחזי כרבית, כמי שאמר לחבירו הוליק חבילתי למקום פלוני או עשה עמי מלאכה בשביל שאלוך שאסור. דומה זה למשנתנו אין מושיבין חנוני למחצית שכר אלא אם כן נותן לו שכרו כפועל, אלא דאמר רב חמא האי דטרחי בשבילי משום דשבקי להו מכסא, פירוש, מנכסא דנפשייהו שאומרים שהן שלוחיו ואין נותנין מכס נפשם, וגם כן בחזירתם אין נותנין מכס ממה שקנו שם,

ברשותי דכל היכא דקא אזלי שבקי להו מכסא ונקוט להו שוקא". וכתבו שם תוס' ד"ה נקטי וז"ל "נקטי להו שוקא - דאי לאו הכי הוה אסור, אף על פי שאחריות הדרך היה על רב חמא, שהרי היו טורחיין לו להביא סחורתו ולמכרה בשכר הלואתו, אבל השתא דנקטי להו שוקא אף בחזרתן הוי בשביל טורחן ושרי" עכ"ל. והנה ממה שהעמידו תוס' את טרשא דרב חמא באופן שאחריות הדרך היתה על רב חמא ולא על הלוקחים²³² - מבואר דהא לאו הכי (אלא אחריות הדרך על הלוקחים) היה אסור, ולא סגי במה דשבקו להו מכסא ונקטי להו שוקא. וזה שלא כדברי בעל המאור (ב"מ לו ע"ב) שכתב דאף על פי שהאחריות על הלוקחים שרי, וטעמו משום דאם לא כן אמאי הוצרך לטעמא דשבקו להו מיכסא ונקטו להו שוקא. וז"ל בעל המאור "וטרשא דרב חמא שריא אף על גב דקץ ליה, ואף על פי שהאחריות הדרך על הלוקח. דאמרינן מאי טעמא, מינח גיחא להו דליקום ברשותי²³³, היינו דכל היכא דמטמו ליה לא שקלי מינייהו מכסא ונקטי להו שוקא, ופירושי קא מפרש למאי דאמר גיחא להו דניקום ברשותיה, כלומר, שיקרא שמי עליו. וה"ר שלמה ז"ל²³⁴ מפרש שהאחריות הדרך היה על רב חמא, ואם כן לא היה צריך דבר אחר, כדתניא המוליק חבילה ממקום למקום וכו' ברשות מוכר מותר" עכ"ל.

ברשותי" לכאו' משמע דהיינו שיהא באחריותי, לכן מפרש "דליקו ברשותי" הכוונה שיקרא שמי עלי וממילא יפטרו ממסים ויתנו להם קדימה בשוק (וקצת משמע כן מדקאמר מיד "דכל היכא דקא אזלי" כו' - דמשמע דהוא נתינת טעם והסבר ל"דליקו ברשותי", ואילו לתוס' הם שני דברים ודו"ק).

234. רש"י ד"ה אמר רב חמא.

שיש בסוגיא זו שבע שיטות בראשונים: ר"ף, רש"י, ר"י ור"ת, ראב"ד, רמב"ם (מביא שתי שיטות) ורשב"א.

232. ונראה שלמדו כן ממה שאמר רב חמא "דליקו ברשותי" היינו באחריותי (וממילא כלול בזה שעל ידי כך יפטרו ממסים ויתנו להם קדימה במכירה בשוק), וע"י הערה הבאה.

233. כלומר, הוקשה לבעל המאור, שמלשון "דליקו

ס"ה ע"ב

[א] תוס' סד"ה והלכתא אך פירש כו' – שפי' כעין טרשא דר"פ בתשרי כשער של ניסן, ופריך ממתני' ומשני דכאן לא קץ אלא כמו שיהיה השער אז, ושמא לא יתייקר אז, ודקאמר אם מעכשיו כו'. ודעת הרמב"ם ורמב"ן כדעת הר"ף. ועי' במלחמות, וע' הג"א ד"ה אפילו.

אור אליהו

התוס' וז"ל "וכן פסק רב האי גאון בשער מ"ב דהלכתא כטרשא דרב נחמן, אך פירש טרשא דרב נחמן בענין אחר ממה שאנו מפרשים" 236 עכ"ל. כלומר, שפירש רב האי גאון את טרשא דרב נחמן (שאמר בסתמא "טרשא שרי") כעין טרשא דרב פפא, דהיינו, שמכר לו סחורה בתשרי בשעת הזול וישלם לו בניסן כשער של ניסן, שהוא שעת היוקר. ופריך בגמ' (לעיל ע"א) על זה ממתני' דתנן "ואם לגורן בשנים עשר מנה אסור", דמבואר דאין למכור עכשיו בשעת הזול כשער הגורן שהוא שעת היוקר, ומשני "אמר ליה, התם קץ ליה הכא לא קץ ליה", והיינו דכאן בטרשא דרב נחמן לא קץ כמה יתן לו בניסן, אלא שיתן לו כמו שיהיה השער אז בניסן ושמא לא יתייקר אז כלל, מה שאין כן במתני' שקץ לו שיתן בשעת הגורן י"ב מנה (והוא ודאי יותר יקר משער של זמן המכירה). וכן מתני' מיירי דקאמר ליה אם מעשיו בכך

ונקטי להו שוקא נמי בין בהליכה בין בחזרה הואיל ושלוחיו היו, ומשום הכי מותר" עכ"ל 235.

[א] הנה בגמ' (לעיל סה ע"א) איתא ג' סוגי טרשא: [א] טרשא דרב נחמן, [ב] טרשא דרב פפא, [ג] טרשא דרב חמא. וכאן אמרינן בגמ' "והלכתא כרב חמא, והלכתא כרבי אלעזר, והלכתא כרבי ינאי, דאמר מה לי הן ומה לי דמיהן". ולכאור' משמע דרק כטרשא דרב חמא נפסק להלכה, אכן כבר כתבו תוס' ד"ה והלכתא וז"ל "אומר ר"ת דהלכתא נמי כרב נחמן בטרשא. מדקאמר לקמן (דף סח ע"א) לית הלכתא כטרשא דפפואי מכלל דבהנך הוי הלכתא. והא דנקט הכא הלכתא כרב חמא לא אתא לאשמועינן אלא לאפוקי דרב פפא, והיינו טעמא דרב נחמן לא שרי אלא בדלא קץ, אבל רב פפא ורב חמא איירו אפילו בקץ או כשהשער קבוע דהוי כקץ" כו' עכ"ל. ובסוף ד"ה והלכתא הנ"ל כתבו

את דברי מלחמות ה' שתירץ שאין ראייה מהברייתא הנ"ל להתיר הטירחה, ועל כן שפיר הוצרך רב חמא להוסיף "שבקי להו מכסא ונקוט להו שוקא", ואם כן על כרחך לומר שאחריות הדרך היתה על רב חמא (דאם לא כן הוי ריבית גמורה וכנ"ל) ודו"ק.

236. ומכל מקום הביאו תוס' ראייה ממנו על זה שפסק כרב נחמן, וכן כתב בספר התרומות (שער מו ח"ד אות ל) וז"ל "גם רבינו האי ז"ל קבע כרב נחמן דטרשא שריא, אך פירש ענין הטרשא על דרך אחרת ולא נתיישב פירושו. אך נמצא ממנו סעד לדברי ר"ת ז"ל דהלכה כרב נחמן" עכ"ל.

235. לסיכום: לתוס' היה פשוט דמיירי שאחריות הדרך היא על רב חמא ולכן אין כאן בעייה של רבית, אלא שאם כן קשה אמאי הוצרך רב חמא להוסיף "שבקי להו מכסא ונקוט להו שוקא" ועל זה תירצו משום שהיה מקום לאסור מצד מה שתורחים למכור עבורו את הסחורה. אמנם לבעל המאור אין בזה טעם לאסור (מכח הברייתא "המוליך חבילה ממקום למקום וכו' ברשות מוכר מותר") הלכך הוצרך לפרש דבטרשא דרב חמא אחריות הדרך היתה על הלוקחים, דאם לא כן יקשה קושיית תוס' אמאי הוסיף רב חמא "שבקי להו מכסא ונקוט להו שוקא", ועל זה הביא רבינו

[א] תוס' ד"ה פטומי כו' - עי' הג"א ומש"ש.

אור אליהו

נחמן²⁴⁰ משמע דסבירא ליה דלית הלכתא כוותיה, ועיין בספר מלחמות ה' שהאריך בסוגיא זו, והוכיח דלית הלכתא כרב נחמן²⁴¹. ועיין הגהות אשרי ד"ה אפילו שכתב (לגבי טרשא דרב נחמן) וז"ל "ואפילו לא תשוה ביום פלוני כדמים שהוא נותן לו אז, אפילו הכי שרי לפירוש רש"י, אבל לפירוש רבינו חננאל לא שרי, אלא אם כן הוא שוה ליום פלוני כדמים שהוא נותן לו, מא"ז" עכ"ל²⁴².

[א] בגמ' "ההוא גברא דזבין ליה ארעא לחבריה שלא באחריות, חזייה דהוה קא עציב, אמר ליה אמאי עציבת אי טרפו לה מינך מגבינא לך שופרא, שבחא ופירי. אמר אמיר פטומי מילי בעלמא הוא". וכתבו תוס' ד"ה פטומי וז"ל "פטומי מילי בעלמא הוא - דוקא הכא, שכבר עמדו על סוף לקנות שלא באחריות, והיה מצטער הלוקח שלא היה מתרצה המוכר למוכרה באחריות, והוא לא היה רוצה להניח

וכך (כשער הזול של עכשיו) ואם בניסן כשער של ניסן, מה שאין כן בטרשא דרב נחמן דמיירי שלא יצא עדיין השער של תשרי²³⁷. וז"ל רב האי גאון (ספר המקח וממכר שער מ"ב) "ומה שאמרנו חוב בחוב, כגון שאין ביניהם משא ומתן מיד אלא זה בהמתנה וזה בהמתנה - קראו זה רבותי טרשא, וכגון שאמר הלוקח למוכר, הריני לוקח ממך כך וכך מדה של חטים ותחילה תחילה שאטול ממך משקל הדמים כשער שישוה בשער שאקבל, דאינו פוסק הדמים בשעת התנאי, אלא שאם אטול אותו בין שני פעמים או שלש אשקול כל חלק וחלק כשעת השואתו פעם בפעם - הרי זה מותר כדגרסינן אמר רב נחמן טרשא שרי" כו' עכ"ל. ומבואר בדבריו שפירש את טרשא דרב נחמן כעין טרשא דרב פפא וכן שפסק את טרשא דרב נחמן להלכה. ודעת הרמב"ם²³⁸ ורמב"ן²³⁹ בדעת הרי"ף דלית הלכתא כטרשא דרב נחמן, דהרי"ף (לו ע"א) השמיט מהלכותיו את טרשא דרב

237. על פי מלחמות ה' על הרי"ף (לו ע"א).

238. וכן כתב המגיד משנה בדעת הרמב"ם (מלוה ולוה ה, א) וז"ל "דעתו ז"ל (של הרמב"ם) בדעת החלכות (רי"ף) שלא הביאו הא דרב נחמן דאמר טרשא שרי, לפי שהוא מיקל יותר מרב פפא ואין הלכה כרב פפא" עכ"ל. וכן כתב מרן בשו"ת אבן רוכל (סי' ה), אכן דעת האור זרוע (ב"מ סי' קפג) שלרמב"ם הלכתא כרב נחמן גם כן.

239. בחידושויו כאן שכתב וז"ל "ולית הילכתא כרב פפא ולא כרב נחמן כדעת רבינו הגדול ז"ל (הרי"ף), ורש"י ז"ל מפרש בדרב פפא שהיה אומר סתם לניסן כשער של ניסן שהוא ביוקר לשכר ואף על פי כן אסור" עכ"ל. וע"ש שהאריך בסוגיא זו.

240. כן הוא להדיא במלחמות וכן כתב הרא"ש כאן (סי' כב) שהרי"ף השמיט לטרשא דרב נחמן, אכן

בפולפולא חריפתא שם אות ה' כתב שבריי"ף שבידנו איתא לדרב נחמן, ושכן משמע מהמשך דברי הרי"ף שכתב "והלכתא כרב חמא וליתא לדרב פפא" ומשמע דכרב נחמן איתא, ע"ש.

241. וכתב שם המלחמות שהרי"ף מפרש לטרשא דרב נחמן כפירוש הגאונים (היינו כפי' רב האי גאון הנ"ל) שפירשו כעין טרשא דרב פפא, ואם כן כיון דלית הלכתא כרב פפא הכי נמי לית הלכתא כרב נחמן, ע"ש. והרא"ש שם כתב דטרשא דרב פפא עדיפא מדרב נחמן, וכיון דלית הלכתא כרב פפא כל שכן דליתא לדרב נחמן.

242. כתב השו"ע (יו"ד קעג, א) וז"ל "מכר לחבירו דבר ששוה עשרה זהובים ביי"ב, שבביל שממתין לו, אסור. אפילו אם המוכר עשיר ואינו צריך למעות ולא היתה הסחורה נפסדת אצלו. במה דברים

אור אליהו

ותנאי זה הוא לרעתו, אבל אם הלוקח היה מתנה היה התנאי קיים²⁴³. והנה לעיל (סה ע"ב) איתא "מכר לו בית מכר לו שדה, ואמר לו לכשיהיו לי מעות החזירם לי - אסור, לכשיהיו לך מעות אחזירם לך - מותר כו' מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא, אמר רבא סיפא דאמר ליה מדעתיה" ולהנ"ל יפרשו תוס' את החילוק בין הרישא לסיפא כנ"ל, דברישא התנה המוכר את התנאי והוא לטובתו, ולכן תנאו קיים וחייב להחזיר לו

מלקנותה בשביל כך, ולהכי הוי פטומי מילי בעלמא, אבל אם בתחילת הדברים פתח המוכר קני לך שדי דאי טרפי לה מינך כו' - לא הוי פטומי מילי אלא תנאי גמור, כי בודאי לא נתכוון ללוקחו אלא באחריות כמו שפתח לו המוכר, ונפקא מיניה למאן דאמר [אחריות] לאו טעות סופר הוא או לשאר תנאים" כו' עכ"ל. ומשמע מתוס' שהטעם דהוי פטומי מילי בעלמא (באופן שעמדו על סוף לקנות) משום שהמוכר הוא זה שהתנה

ליה הכא לא קץ ליה. והיינו, דמתנאי מיירי שקץ לגורן ביי"ב מנח, שהוא סכום ידוע וקבוע מראש והוא ודאי יקר יותר מהשער בזמן המכירה, אבל כאן בשער של ניסן אינו קצוץ סכום מסויים אלא מה שיהיה השער אז יתן לו, ולהכי מותר, שיש ספק שמא לא יתייקר. וזהו משמעות הביטוי 'רשא' כמו שכתוב בערוך (ערך טרש [השלישי]), שטרש בערבי הוא הרש, כלומר, רבית הרש שאינו נשמע, כיון שאינו ממפרש הסכום, אלא קובעים בסתם כמו שיהא בשעת הגורן. ומצאנו חבר ללשון זו כמו שכתוב בתנחומא סוף בחוקותי מחולתך טרשא אקיש עלה כו' (הנפה נתחרשה ואין הקמה יורד אקיש עלה - רמב"ן כאן) ומשמעותו כאן הוא דבר שאינו קצוץ כני"ל. ומפורש בירושלמי דטרשא דרב נחמן אסור דגרסינן שם ר"ח רבא ה"ל כיתן אתון חמרא למיזבן, א"ל לית בדעתני מזבנתא כדנן אלא כפוריא א"ל זבנה לן כמה דאת עתיד למזבנתיה כפוריא אתא ושאל לר' א"ל אסור (רבי חייה רובה. הוה ליה כיתנא ואתו החמרין ליקח ממנו ואמר להו אין דעתי למכרן עכשיו, אלא להמתין עד זמן פוריא שבעת ההיא מתייקר ואמרו לו תמכר לנו עכשיו בזה השער שלאחר זמן ואנו משלמין לך לזמן היוקר אסור. דהוי כמרבה על המכר בשכר המתנת מעות - פני משה שם) ומשמע שלא קצצו המעות לזמן היוקר ואף על פי כן אסור, ודבריו של הרמב"ן בזה נראין עכ"ל רבינו.

243. אף על פי שלא כתבו כן התוס' להדיא, מכל מקום כן משמע שהבין הריטב"א (סה ע"ב ד"ה סיפא). וכן משמע מדברי התוס' רא"ש שאחר

אמורים, בדבר שיש לו שער ידוע או דבר ששומתו ידוע, כמו פלפל או שעוה, אבל טלית וכיוצא בו שאין לו שער ידוע ואין שומתו ידוע, מותר למכרו ביוקר לפרוע לזמן פלוני, ובלבד שלא יאמר לו בפירוש: אם נתן לי מיד הרי הוא לך בעשרה זהובים, ואם לזמן פלוני ביי"ב. ויש מי שאומר שאפילו אינו מפרש בהדיא אין היתר אלא במעלהו מעט, אבל אם מעלהו הרבה עד שניכר לכל שבשביל המתנת המעות הוא מעלהו, הוה ליה כמפרש ואסור" עכ"ל.

וכתב שם רבינו (בליקוט ס"ק ב) וז"ל "במה דברים אמורים כו' - הנה מה שכתב השו"ע 'במה דברים אמורים, בדבר שיש לו שער ידוע או דבר ששומתו ידוע, כמו פלפל או שעוה, אבל טלית וכיוצא בו שאין לו שער ידוע ואין שומתו ידוע, מותר למכרו ביוקר לפרוע לזמן פלוני, ובלבד שלא יאמר לו בפירוש: אם נתן לי מיד הרי הוא לך בעשרה זהובים, ואם לזמן פלוני ביי"ב' - הוא טרשא דרב נחמן. והר"ף השמיטו מהלכותיו, משום דסבירא ליה דלית הלכתא כוותיה, וכן הכריח במלחמות (על הרי"ף שם) דלית הלכתא כרב נחמן והאר"ך שם בסוגיא זו. ועוד כתב שם (המלחמות) טרשא דרב נחמן כפירוש הגאונים, שהוא כטרשא דרב פפא, והיינו שמוכר לו תבואה בתשרי בשער של ניסן (שהוא יותר ביוקר) וממתין לו בתשלום עד ניסן. ועל זה הקשתה הגמ' (לפי הגאונים) 'איתביה רמי בר חמא לרב נחמן, ואמרי לה רב עוקבא בר חמא לרב נחמן, ואם לגורן בשנים עשר מנה אסור' ומבואר שאם בשעת הגורן המחיר יתייקר אסור, ועל זה משני בגמ' 'אמר ליה התם קץ

[ב] שם ד"ה ומניומי אלמא בשאר כו' – ורמב"ם כתב דכל מעכשיו קנה.

אור אליהו

[ב] עוד כתבו שם תוס' ד"ה ומניומי וז"ל "ובפ"ג דנדרים (דף כז ע"א) אמרינן והלכתא אסמכתא קניא והוא דקנו מיניה בב"ד חשוב, וסתם קנו מיניה היינו קנין סודר וקנין סודר אינו אלא מעכשיו, דלא מהני לקנות בו אחר זמן, כיון דבההיא שעתא כבר הדר סודר למריה, כדאמר בפרק השותפין בנדרים (דף מח ע"ב), **אלמא בשאר** אסמכתות אפילו מעכשיו לא קני אלא דוקא בב"ד חשוב" עכ"ל. ומבואר בתוס' דבעינן תרתי כדי שלא יחשב אסמכתא, שיקנו ממנו בבית דין חשוב,

(וממילא יש איסור רבית אם אוכל את הפירות), אבל בסיפא התנה הלוקח את התנאי והוא לרעתו, ולכן התנאי בטל והוי פיטומי מילי בעלמא.

עיין הג"א (על הרא"ש כאן סי' כו) שכתב וז"ל "רבינו חננאל פירש, סיפא שמכר לו מכירה גמורה ואחר כך נתנדב הלוקח מעצמו והבטיח למוכר ואמר לו כשיהיו לך מעות אחזיר לך מותר והוא דקני מיניה דהאי, מא"ז עכ"ל. ועיין **מה שכתבתי שם** בהגהותי על ההגהות אשר"י (אות ז) 244

התנאי קיים אם לא כשקנו מידו עכ"ל ע"ש שהאריך בסוגיא זו). ועיין שו"ע (ח"מ סימן ר"ז סעיף ז) שכתב כדברי הרמב"ם הנ"ל. ועיין **סמ"ע שם** (ס"ק יג).

אבל הטור (ח"מ רז, ט-י) **כתב כפירוש רש"י** (סה ע"ב ד"ה ה"ג דאמר ליה מדעתו) ותוס' (סו ע"א ד"ה פטומי) ורא"ש (סי' כו), שיש לחלק בין מקרה שהתנה המוכר (שהתנאי הוא לטובתו) שהתנאי קיים וחייב להחזיר לו, ולכן אסור לאכול פירות משום רבית, לבין מקרה שהתנה הלוקח (שהתנאי הוא לרעתו) ותלה בדעתו בעתיד, שאז אין התנאי מחייב ולכן יכול הלוקח לאכול פירות. וכן כתב הרמ"א **בהנה"ח שם סעיף א'** וז"ל 'מיהו יש אומרים דאם התנה המוכר טובת הלוקח אין זה תנאי, דלא הוי אלא פטומי מילי' עכ"ל. ומה שכתב **בהגהות אשר"י** והוא דקני כו' ע"ש בשו"ע סעיף ב" עכ"ל רבינו.

והנה **הטור** (שם יא) הקשה על דברי הרמב"ם וז"ל "ואיני מבין דבריו, כיון שמחשיב אותו תנאי וצריך הלוקח לקיימו אם כן היאך יאכל הפירות אלא ודאי אין כאן תנאי כלל" עכ"ל. ועיין **בב"י** (שם ד"ה לשון הרמב"ם) שתירץ **שהרמב"ם** לא מחלק בין התנה מוכר להתנה לוקח אלא בין שהתנאי היה קודם המקח לבין שהיה אחר המקח וכנ"ל.

ועל דברי הרמ"א הנ"ל שהביא רבינו בהגהתו (על הגהת אשר"י) כתב **בביאורו לשו"ע** (ס"ק ב) וז"ל "מיהו יש אומרים כו' – אבל הרמב"ם וש"ע לא

שכתב כדברי תוס' הוסיף לגבי האופן שהתנאי היה בתחילת הדברים וז"ל "אף על גב דלוקח הוא הצריך לתנאי זה ומוכר מתנה אותו" עכ"ל. ומשמע דכאשר התנאי היה בסוף הדברים – הטעם דהוי פטומי מילי, הוא משום שהמוכר שהתנאי לרעתו הוא זה שהתנה ודו"ק. וכן ציין רבינו (בהגהתו על הגהת אשר"י לקמן) את דברי תוס' שהם כשיטת רש"י רא"ש וטור שכתבו לחלק בין התנה מוכר להתנה לוקח (כלומר בין שהתנה תנאי שהוא לטובתו לבין התנה תנאי שהוא לרעתו) וע"י הערה הבאה.

244. וז"ל רבינו (שם על הגהות אשר"י) "וכן פירש הרמב"ם (מכירה יא, יא) שאם התנה הלוקח לאחר המכירה מועיל והתנאי קיים, שחייב להחזיר לו את השדה כשיהיו למוכר מעות, ואפילו הכי לא הוי רבית מה שאכל הלוקח הפירות בינתיים, משום שמעצמו חייב עצמו הלוקח בתנאי זה (והרי זה כאילו מכר לה מחדש את השדה וכל פירות שאכל משלו היו). וז"ל הרמב"ם 'מכר לו סתם ואמר לו הלוקח מדעתו כשיהיו לך מעות תביאם לי ואני אחזיר לך קרקע זו, הרי התנאי קיים והלוקח אוכל פירות, ואין בזה אבק רבית שהרי מדעתו חייב עצמו בתנאי זה' עכ"ל (וכן כתב הכס"מ בדעת הרמב"ם וז"ל 'דכיון שכבר נגמר המקח הוי כאילו חוזר ומוכרו לו כו' ובהגהות אשר"י מצאתי שפירש פירוש זה בשם ר"ח, ונכון הוא לומר שרבינו מפרש כן, ואף על פי שלא הזכיר שקנו מידו ממילא משמע, דכיון שאחר גמר המכר התנה היאך יהיה

[ג] שם ור"ת תירין כו' – וכ"ד הרמב"ם, וכתב דבערבון באמת קנה המוכר. ועי' רש"י שם ד"ה דיו כו' שכתב כדברי תוס' דלא קנה וכ"ד ש"פ.

אור אליהו

קשה, דמאי פריך התם ארב הונא מדרב נחמן, והא רב הונא פליג עליה הכא ואמר בשעת מתן מעות קונה הכל ואית ליה דאסמכתא קנייאה עכ"ל. ובסוף דבריהם הביאו גם את תירוץ ר"ת וז"ל "ור"ת תירין אקושיא דלעיל, דלא קשיא דרב הונא דאמר הכא בשעת מתן מעות קנה אדרב הונא דנדרים, דהכא קני משום דתפיס מלוה גופייה עכ"ל. כלומר, לעולם רב הונא סבירא ליה דאסמכתא לא קניא, אלא שיש לחלק, דהכא שאמר רב הונא שבשעת מתן מעות קנה את כל השדה, הוא משום דהשדה כבר תפוסה אצל המלוה²⁴⁷, מה שאין כן בנדרים

וגם שיאמר לו שיקנה מעכשיו אם לא יקיים התנאי²⁴⁵. ורמב"ם (מכירה יא, ז) כתב דכל היכא שאמר לו שיקנה מעכשיו אם לא יקיים התנאי - קנה, ואפילו כשלא קנו ממנו בבית דין חשוב. וז"ל הרמב"ם "כל האומר קנה מעכשיו אין כאן אסמכתא כלל וקנה, שאילו לא גמר להקנותו לא הקנהו מעכשיו, כיצד אם באתי מכאן ועד יום פלוני קנה בית זה מעכשיו וקנו מידו על כך, הרי זה קנה אם בא בתוך הזמן שקבע, וכן כל כיוצא בזה" עכ"ל הרי שלא הזכיר כלל שצריך שיקנו ממנו בבית דין חשוב²⁴⁶.

[ג] הקשו תוס' שם (ד"ה ומניומי) וז"ל "ועוד

סבירא להו וכמו שכתוב בס"ז מוכר כו' הרי כו' וסבירא להו בהגהות אשר"י שם ד"ה ר"ה כו' כ"מ והטור הקשה עליו כיון שהוא תנאי הוי ריבית, ועיין כ"מ ובי" שיישב, ועיין באר הגולה, אבל הטור ושאר פוסקים פו' בפירש"י עכ"ל. ועוד כתב רבינו (ס"ק ב בליקוט והשמטות) על דברי הרמ"א וז"ל "מיהו יש אומרים כו' - ב"מ שם ועתוס' ד"ה פטומי כו' (שמשמע כן מתוס' עיין לעיל הערה 243) וכתב הרמ"א בלשון יש אומרים, משום שדעת הרמב"ם אינו כן כנ"ל שמחלק בין קודם מקח לאחר מקח ולא בין התנה לוקח להתנה מוכר כמו שכתב השו"ע בס"ז כנ"ל" עכ"ל רבינו. וכן פסק הרמ"א (חו"מ רו, יד) וז"ל "ויש אומרים דמעכשיו לחוד לא מהני לסלק אסמכתא, אלא בעינן גם כן שיקנו ממנו בבית דין חשוב ומעכשיו" עכ"ל. וכתב רבינו בבית דין חשוב וז"ל "ויש אומרים דמעכשיו כו' - וראיה לזה דבעינן תרתי, דהא כל קנין מעכשיו הוא כמו שכתוב בסוף פרק ה' דנדרים (מח ע"ב) ואפילו הכי אמרינן שם בפרק ג' דנדרים (כו ע"א) דבעינן דקנו מיניה בבית דין חשוב. והוא דהלוהו על שדהו (ב"מ סו ע"א) דמשמע דסגי שיקנה מעכשיו ואפילו שלא קנה בבית דין חשוב לא קשה, דשם שאני, ועתוס' פו א' ד"ה ומניומי שכתבו (הסיבה שבב"מ

247. ובתוס' רא"ש כאן הוסיף בדברי ר"ת שגם

246. וכן פסק השו"ע (חו"מ שם).

245. וכן פסק השו"ע (חו"מ שם).

סו ע"ב

[א] גמ' אי קפיד נארעא כו' – רי"ף ורמב"ם השמיטוה, דס"ל דרבה דאמר לקמן כל דאי לא קני פליג אהא.

אור אליהו

קשה על תירוצו של ר"ת. ועל זה תירצו דכיון שהלוקח אינו קונה כפליים (שהוא הרי לא תפוס), לכן גם המוכר אינו קונה כל הערבון אף על פי שהוא תפוס²⁴⁹.

ואמנם הרמב"ם (מכירה יא, ד) כתב **דבערבון באמת קנה המוכר כולו**, והיינו כנ"ל, משום דכיון דהוא תפוס בידו לא הוי אסמכתא. וז"ל הרמב"ם "לפיכך הנותן ערבון לחבירו ואמר לו אם אני חוזר בי ערבוני מחול לך, והלה אומר ואם אני חוזר בי אכפול לך ערבונך, אם חזר בו הלוקח קנה זה הערבון שהרי הוא תחת ידו, ואם חזר בו המוכר אין מחייבין אותו לכפול הערבון שזו אסמכתא היא ואסמכתא לא קנה" עכ"ל²⁵⁰. **ועיין רש"י שם ד"ה דיו שכתב בדברי תוס'** דלא קנה המוכר את כל הערבון כשחזר בו לוקח. וז"ל "דיו שיקנה כו' - לא זה ימחול ולא זה יכפול, אלא לא זה ולא זה יכולין לחזור מלקיים מן המכירה כנגד הערבון, וחוזרים על השאר" עכ"ל. **וכן דעת שאר פוסקים** כתוס' ורש"י²⁵¹.

[א] גמ' "אמר רב פפא האי אסמכתא זימנין

שהזכיות שאמר שמוותר עליהם תפוסות אצל הבית דין. **וכן דעת הרמב"ם** שיש לחלק לגבי אסמכתא בין דבר שתפוס בידו לדבר שאין תפוס בידו כמבואר בסמוך ממה שכתב לגבי ערבון²⁴⁸.

והנה המשך דברי ר"ת בתוס' שם וז"ל "ולעיל בפרק הזהב (דף מח ע"ב) דלא קני מוכר הערבון אף על גב דתפיס ליה היינו משום דלא קני לוקח כפליים דאיהו לא תפיס" עכ"ל. כלומר, דבגמ' שם איתא "אתמר ערבון רב אומר כנגדו הוא קונה ורבי יוחנן אמר כנגד כולו הוא קונה. מיתבי הנותן ערבון לחבירו ואמר לו אם אני חוזר בי ערבוני מחול לך והלה אמר לו אם אני אחזור בי אכפול לך ערבונך נתקיימו התנאים דברי רבי יוסי, רבי יוסי לטעמיה דאמר אסמכתא קניא. רבי יהודה אומר דיו שיקנה כנגד ערבונו" ומבואר מזה דלר' יהודה דסבירא ליה דאסמכתא לא קניא אין המוכר קונה את הערבון כולו (אלא רק כנגד המעות) ואף על גב דהערבון תפוס בידו של המוכר, ואם כן

עשה המלוה בזה טובה ללוה במה שהלוה לו (ויש סברא שדעתו להקנות לו באמת).

248. אמנם לגבי קרקע פסק הרמב"ם (מלוה ולוה ו, ד) כמסקנת הגמ' כאן דרק באומר מעכשיו קנה, אבל אם לא אמר מעכשיו לא קנה. ולכאור' קשה אמאי לא אמרינן גם לגבי קרקע כיון דתפוסה בידו אין בזה אסמכתא אפילו בלא אומר מעכשיו. הנה כבר הקשה כן הר"ן על הרמב"ם, והובא בכפ"מ מכירה יא, ד שכתב וז"ל "וכתב הר"ן בפרק הזהב, דאיכא למידק על דברי רבינו מדתנן בפ' איזהו נשך (דף סה ע"ב), הלוהו על שדהו ואמר לו אם אין אתה נותן לי מכאן עד שלש שנים הרי היא שלי

- הרי היא שלו, ואוקימנא לה בדאמר ליה מעכשיו הא לאו הכי לא, אלמא, אף על פי שהקרקע ביד המלוה אסמכתא היא. ולא קושיא היא דממאי דמלוה אוכל פירות דילמא [לוה] אוכל פירות, ועוד דקרקע שאני דבחזקת בעליה עומדת" עכ"ל.

249. וכתב בשו"ת מהרשד"ם (חור"מ סי' קכח) אחר שהביא דברי תוס' אלו וז"ל "שמעינן דלא מהני טעם תפיס אלא היכא דשני הצדדים תופסים, הא לאו הכי לעולם אסמכתא לא קניא" עכ"ל.

250. וכן פסק בשו"ע (חור"מ רז, יא).

251. וכן פסק הרמ"א (חור"מ שם) וז"ל "ויש חולקין

[ב] שם א"ל מעידי עידית כו' – הטור ס"ס ק"ב כתב אם התנה לשלם מעידית וה"ל עידי עידית ונפסדה כו' ולמד מעובדא דכאן וצ"ע.

אור אליהו

"כל דאי לא קני" כוונתו לומר, דכל אסמכתא לא קניא בכל אופן שהוא²⁵⁴, וקי"ל כוותיה דרבה בזה²⁵⁵.

[ב] שם בגמ' "ההוא גברא דזבין ליה ארעא לחבריה באחריות, אמר ליה אי טרפו ליה מנאי מגבית לי מעידי עידית דאית לך, אמר ליה מעידי עידית לא מגבינא לך, דבעינן למיקם קמאי, אלא מגבינא לך מעידית אחרים דאית לי. לסוף טרפיה מיניה, אתא בדקא שקיל לעידי עידית. סבר רב פפא

קניא וזימנין לא קניא כו' אלא אמר רב פפא אי קפיד בארעא ודאי קני" ²⁵². הנה הרי"ף²⁵³ ורמב"ם השמיטוה לגמ' זו, וטעמם הוא לא משום דלא גרסו לה, אלא משום דסבירא להו לרי"ף ורמב"ם, דרבה דאמר לקמן (כך אמר בשמו רב הונא בריה דרב יהושע לרב פפא שסבר שבדבר שעומד למכירה כגון יין אסמכתא קניא) "כל דאי לא קני" – פליג גם אהא דאמר רב פפא דאי קפיד בארעא ודאי קני, דמקדאמר רבה

פפא בתראה הוא ופירש בכהאי גוונא קני והלכתא כוותיה" כו' עכ"ל.

והנה הרמ"א (חו"מ רז, ט) כתב וז"ל "ויש אומרים דאם בתחלה כשמשכנה הקפיד שלא למשכן רק זו הקרקע, קנה אפילו בלא מעכשיו". והיינו שהביא הרמ"א להלכה את דברי רב פפא וכפירוש הרא"ש ותוס'. וכתב רבינו (שם ס"ק כא) וז"ל "ויש אומרים כו' - הנה דברי הרמ"א בזה הם על פי גמרא שם 'אלא אמר רב פפא אי קפיד בארעא ודאי קני', וכפירוש תוס' והרא"ש, ורש"י פירש את הגמרא בענין אחר. ורי"ף ורמב"ם (וכן השו"ע) השמיטו את דברי רב פפא הנ"ל מהלכה, וטעמם, משום דסבירא להו דרבה (לפנינו בגמ' רבה וכן הוא בהגהות רבינו כאן בגמ') דקאמר וז"ל הגמ' 'אמר ליה רב הונא בריה דרב יהושע לרב פפא הכי אמרינן משמיה דרבה כל דאי לא קני' - פליג גם על זה כלומר, דסבירא ליה לרבה דכל סוגי אסמכתא לא קני, וסבירא להו לרי"ף ורמב"ם דהלכתא כוותיה דרבה בזה" עכ"ל רבינו.

ועיין עוד בדברי רבינו (שם ס"ק כב), שכתב הטעם שפסקו הרי"ף והרמב"ם כרב הונא בריה דרב יהושע בשם רבה (שאמר "כל דאי לא קני"), משום דבדברי רב פפא שם נקטה הגמ' "סבר רב פפא כו' ואז "אמר ליה רב הונא בריה דרב יהושע" כו', וקי"ל דבכל כהאי גוונא שנקטה הגמ' בלשון "סבר" כו' ואחר כך "אמר ליה" כו' הלכה כאותו "אמר ליה". ועיין בספר ארום נפי (חלק א ב"מ סו ע"ב ד"ה

וסבירא להו דאפילו אם חזר בו הלוקח לא קנה המוכר, אף על פי שהוא בידו, אסמכתא לא קניא" כו' עכ"ל. ועיין בביאור רבינו (שם ס"ק כז) שהאריך טובא בביאור סוגיא זו.

252. הרא"ש (כאן סי' כט) כתב בפירוש דברי רב פפא וז"ל "פירוש, כשמשכן מתחלה השדה קפיד שלא למשכן שדה אחרת אלא זו ומוכח שדעתו היה לשקעה וגמר ומקני" עכ"ל. וכן מבואר בתוס' ד"ה אי קפיד. ורש"י פירש וז"ל "קפיד בארעא - שלא ימכור שום קרקע, אפילו בשוויי" עכ"ל. ועיין להלן הערה 254.

253. אמנם ברי"ף שלפנינו (לז ע"ב) הובאו דברי רב פפא בזה, וכן העיר הגרי"פ (אות א) על הרא"ש (אכן בכתב יד תימני עתיק של הרי"ף ליתא לדברי רב פפא וכדברי הראשונים).

254. וז"ל הרמב"ם (כאן בחידושי ד"ה ורבינו הגדול) "ורבינו הגדול (הרי"ף) ז"ל לא כתב בהלכות הא דרב פפא, משום דבתר כל שקלא וטריא אסיקנא כל דאי לא קני, ורב פפא גופיה סבר לקמן גבי חמרא דקני ואמרינן עלה כל דאי לא קני, וכללא הוא לכל, וכן דעת ר"ח ז"ל, ומי שחולק בזה אין שומעין לו" עכ"ל.

255. ועי' נימוקי יוסף (לז ע"א ד"ה הלוהו) שכתב "דקי"ל כל דאי לא קני". אכן הרא"ש (כאן סי' כ"ט) הקשה על השמטת הרי"ף את דברי רב פפא בזה וז"ל "ורב אלפס לא הביאו ולא ידענא למה. אי משום דאמר רבא בסתם כל דאי לא קני. והלא רב

[ג] רש"י ד"ה והדרא פירי לאחר כו' – וכ"כ הרא"ש וש"פ, דבתוך שלש אינו אסור אלא משום רבית ואבק רבית כמש"ל ס"ב א' ועתוס' ס"ז א' ד"ה פירי כו'. והרמב"ם כתב אף בתוך שלש וכשיטת הרי"ף כמש"ש בתוס' ד"ה הנ"ל ע"ש.

אור אליהו

העידי מעידית, ואמר רב אחא למסקנה שיכול לומר לו כיון שנפסדה העידי עידיית אז העידיית שנשארה תחשב כעידי עידיית (ולכן יטרוף מהבינונית). וצריך עיון כיצד למד הטור דבר זה מכאן, דאפשר לומר דשאני הכא שגילה המוכר בפירושו שדעתו להחזיק בשדה היותר טובה, ולהכי כשנפסדה העידי עידיית תשאר אצלו העידיית, שהיא עכשיו הטובה יותר מכל שדותיו, מה שאין כן בסתמא כשאמר לו שיגבה לו מהעידיית צריך להגבותו כפי תנאו²⁵⁶.

[ג] בגמ' "אמר רב נחמן השתא דאמור רבנן אסמכתא לא קניא הדר ארעא והדרי

למימר מעידיית אמר ליה והא קיימא, אמר ליה רב אחא מדפתי לרבינא, ולימא ליה כי אמרי לך אנא מגבינא לך דהוה עידי עידיית קיימא השתא קיימא ליה עידיית במקום עידי עידיית". הנה הטור בחו"מ סוף סימן ק"ב (סעיף ט) כתב אם התנה לשלם מעידיית והוה ליה עידי עידיית ונפסדה כו' וז"ל "ואם התנה עמו לפורעו מעידיית ויש לו עידי עידיית ונפסדה קיימה עידיית במקום עידי עידיית ואינו פורעו אלא מהבינונית" עכ"ל. ולמד זאת הטור מעובדא דכאן, שהמוכר התנה לשלם עידיית אם יטרפוה מהלוקח, ואחר כך כשבא לטרוף ממנו העידיית נפסדה

רב פפא משום האי כללא, הרי הרי"ף לא סבירא ליה להאי כללא כנ"ל. אלא על כרחך שלכן הוסיף רבינו ואמר שאמרו אחר "הסבר" כו' "אמר ליה" כו', לומר שאף שהרי"ף לא סבירא ליה דכל מקום שאמרו "סבר" לית הלכתא כוותיה, אבל מודה הרי"ף שאם אחר שאמרו "סבר רב" כו' אמרו אחר כך גם כן "אמר ליה" כו' - לית הלכתא כמאן דסבר אלא כמאן ד"אמר ליה" כו'.

256. על פי ה"ט"ז שם, והוסיף שכן מדויק בגמ', דלכאור' אינו מובן מדוע הביאה הגמ' שבתחילה ביקש הלוקח עידי עידיית ואמר לו המוכר שעידי עידיית הוא רוצה שתשאר אצלו אלא יגבהו רק מעידיית, דלכאור' הוא מיותר, והוה ליה למימר בקיצור שהיה לו עידיית ועידי עידיית והתנה לפרוע לו מעידיית ונפסדה העידי עידיית וכו', אלא על כרחך דבא לומר, דדוקא הכא שגילה המוכר בתחילה דעתו שרוצה שתשאר אצלו השדה הטובה ביותר, הוא דאמרינן שאחר שנפסדה העידי עידיית שתשאר אצלו העידיית ויגבה הלוקח מהבינונית, אבל כשלא גילה דעתו אין הכי נמי שיגבה הלוקח מהעידיית וכפי שהתנה עמו מתחילה (ועוד הקשה ה"ט"ז שם על דינו של הטור גם מפברא, דאם עשיר

שם אי קפיד) שכתב ליישב את שיטת הרא"ש מקושיית רבינו מהכלל הנ"ל דמבואר דלית הלכתא כרב פפא אלא כרב הונא בריה דרב יהושע.

ובהאי כללא דכיל רבינו, דכל מקום שאמרו "סבר" כו' ואחר כך "אמר ליה" כו' הלכתא כההוא אמר ליה, הנה לא מצאתי כלל זה להדיא בספרי הכללים, אלא שביד מלאכי (סי' תקמח) כתב וז"ל "קסבר - משמעותו הוא דאיהו לגרמיה קסבר כך, ולית הלכתא כוותיה" עכ"ל (והביא שם שכן דעת רש"י). אמנם במה שהוסיף רבינו שאחר שאמרו "סבר" אחר כך אמרו "אמר" ליה. כתב הברכת אליהו על ביאור רבינו (שם) שהוא לרווחא דמילתא ועיקר כוונתו להאי כללא שכתב היד מלאכי הנ"ל. איברא שהגאון בעל שו"ת אורחותיו למדני שליט"א כתב לי, שבדוקא כתב רבינו דבר זה (שאחר כך אמרו "אמר ליה" כו'), דהנה מהרא"ש (ב"מ פ"ט ס' לח) מבואר דלא סבירא ליה להאי כללא שכתב וז"ל "ואף על גב דקאמר סבר רב אשי למימר, וכן מצינו בריש בבא בתרא סברוהו דמיתקיים" עכ"ל. ומבואר שם ברא"ש שכן הוא לדעת הרי"ף. והשתא לכאור' קשה איך תירץ רבינו כאן את דברי הרי"ף והרמב"ם שהשיטו את דברי

אור אליהו

בלא נכייטא הוי רק אבק רבית. ואם כן כיון שהתבאר שהפירות שאכל המלוה בתוך שלש שנים הם רק אבק רבית - להכי אין מחזירם לו, דאבק רבית אינה יוצאה בדיינים. והרמב"ם כתב (מלוה ו, ד) שצריך להחזיר לו אף את הפירות שאכל המלוה בתוך השלש שנים, וזה כשיטת הרי"ף (לח ע"ב²⁵⁹), דסבירא ליה לרי"ף דמשכנתא בלא נכייטא הוי רבית קצוצה ויוצאה בדיינים, ואם כן גם הפירות שאכל בתוך שלש שנים היו אסורים משום רבית קצוצה, ולכן צריך להחזיר גם אותם. וז"ל הרמב"ם "המלוה את חבירו על השדה ואמר לו אם לא תחזיר לי מכאן עד שלש שנים הרי היא שלי - הרי זה לא קנה, מפני שהיא אסמכתא, לפיכך מנכה כל הפירות שאכל מפני שהוא רבית של תורה" עכ"ל²⁶⁰. וכמו שכתבנו שם בתוס' ד"ה הנ"ל בהגהה אות ה, שנחלקו תוס' ורא"ש

פירי". וכתב רש"י ד"ה והדרא פירי וז"ל "והדרא פירי - לאחר שלש²⁵⁷, אם אכלן לוקח" עכ"ל. ומבואר ברש"י שמחזיר המלוה ללוה רק את הפירות שאכל לאחר השלש שנים. וכן כתב הרא"ש (כאן סי' לא) וז"ל "והדרא פירי. אותן שאכל אחר שלשה שנים" עכ"ל. וכן כתבו שאר פוסקים²⁵⁸. והטעם, דדוקא מה שאכל אחר שלש שנים צריך להחזיר, משום דהוי מחילה בטעות שאינה מחילה, אבל הפירות דאכל המלוה בתוך שלש אינו אסור אלא משום רבית, ולהכי אין מחזיר לו הפירות, דהא בכהאי גוונא אבק רבית הוא כמו שכתוב לעיל ס"ב עמוד א' "אמר ליה רבינא לרב אשי, והרי משכנתא בלא נכייטא דבדיניהם מוציאין מלוה למלוה ובדינינו אין מחזירין ממלוה ללוה". ועיין תוס' ס"ז עמוד א' ד"ה פירי שהוכיחו מגמרא זו, שרבינא סובר דמשכנתא

שיש גירסא אחרת תמוהה בדברי הטור ואם כן אפשר לתקן גירסא זו) וצריך לומר "התנה עמו שלא לפרוע מעידי עידיה אלא מן העידיה" כו' והיינו כנ"ל שבזה הרי גילה דעתו בפירוש שרוצה שתשאר אצלו השדה הטובה ביותר. אכן הש"ך שם השיג גם על הט"ז וכתב לקיים דברי הטור ככתבם וכלשונם וז"ל "ודוחק לומר דבש"ס היינו משום דאמר ליה בפירוש מעידי עידיה לא מגבינן לך כו' דלא משמע כן" כו' עכ"ל.

257. באופן שהלוהו על שדהו ואמר לו אם אי אתה נותן לי מכאן ועד שלש שנים הרי היא שלי.

258. כן פסק הטור (יו"ד קסד).

259. שכתב דהא דרבינא חשיב ואפיק פירי (לקמן סז ע"א), היינו משום דהוי רבית קצוצה.

260. וכן כתב בהסבר המחלוקת הבי"י (יו"ד סי' קסד ד"ה ולא אמר) וז"ל "וכתב הרא"ש (בעלה קמג ד"א) (סי' לא) והדרי פירי אותן שאכל אחר שלש שנים. כלומר, משום דהוי מחילה בטעות וכל כהאי גוונא לאו מחילה היא, אבל אותם שאכל תוך שלש שנים מטעם רבית אכלם אינו מחזיר. והרא"ש לטעמיה

יתחייב ליתן מתנה ואחר כך נחסר קצת מעושרו, האם יוכל לחזור ממנתו עבור זאת) ע"ש.

ועיין מה שכתב שם רבינו בביאורו לשו"ע (שם, בליקוט ס"ק ז) וז"ל "חיל עידיה כו' - אבל יש"ש פ"ק דב"ק סי"ג חולק על זה, דבכנות לו סתם עידיה גובה מעידי עידיה כמו בנזקין ע"ש" עכ"ל. והיינו דסבירא ליה ליה ליה של שלמה דלשון עידיה כולל גם עידי עידיה, ולכן אף על פי שנפסדה העידי עידיה ועכשיו העידיה נחשבת כעידי עידיה שפיר יכול לטורפה. וז"ל היש"ש בסוף דבריו "על כן נראה לי כשכותב לו עידיה גובה אפילו מן העידי עידיה, ואם נפסדה גובה ממה שלאחריו, והוא עידיה במקומו, וכן גבי נזקין" עכ"ל. והש"ך (שם ס"ק ד) השיג על היש"ש, דמה שהשווה לנזקין אינו, דגם שם כתבו הרא"ש והטור שאינו גובה מעידי עידיה כשכותב לו עידיה (אלא שהיש"ש פליג עלייהו בזה) והוסיף בש"ך שנעלם מעיני היש"ש הגמ' בסוגיין שהרי לא הביאה כלל.

אמנם הט"ז שם כתב ליישב דברי הטור שיש טעות סופר בדבריו (ובלאו הכי היש"ש וב"י הביאו

[ד] שם ד"ה ער שלא דאפי' למ"ד כו' – וכן לענין דאקני לכ"ע.

אור אליהו

בבבא בתרא (קנו ע"ב) משווה בין קניית דבר שלא בא לעולם אליבא דרבי מאיר (דסבירא ליה אדם מקנה דבר שלא בא לעולם) לבין שעבוד דאקני אליבא דרבנן (דסבירא ליה דאין אדם מקני דבר שלא בא לעולם), ואם כן כמו שלמאן דאמר אדם מקנה דבר שלא בא לעולם יכול לחזור בו כל עוד שלא בא לעולם (כדמוכח הכא, שהרי רב הונא סבירא ליה כרבי מאיר דאדם מקנה דבר שלא בא לעולם²⁶³ ואף על פי כן אמר שכל שלא בא עדיין לעולם יכול לחזור בו), הוא הדין למאן דאמר אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם – בשעבוד דאקני יכול לחזור בו כל עוד לא קנה את הנכסים²⁶⁴. ואפילו אם נאמר שלרבי מאיר (דסבירא ליה אדם מקנה דבר שלא בא לעולם) בשעבוד דאקני אינו יכול לחזור בו

עם רי"ף ורמב"ם האם משכנתא בלא נכייטא הוי אבק רבית או רבית קצוצה, עיין שם²⁶¹. [ד] כתב שם רש"י ד"ה ער שלא וז"ל "ער שלא באו לעולם יכול לחזור בו - אם בא לחזור בו קודם שחנטו פירותיו - חזור, דאפילו למאן דאמר (יבמות צג ע"א) אדם מקנה דבר שלא בא לעולם הני מילי שבא לחזור אחר שבא לעולם" עכ"ל. ומבואר מדברי רש"י דגם למאן דאמר אדם מקני דבר שלא בא לעולם יכול לחזור בו קודם שבא לעולם, וכן הוא לענין דאקני לכו"ל עלמא. כלומר, אדם שלוח מחבירו ושיעבד לו לצורך הפרעון (מלבד נכסיו של עכשיו) גם נכסים שיקנה בעתיד (שהדין שחל השעבוד וגובה המלוה מהם²⁶²) יכול לחזור בו משעבוד זה כל עוד לא קנה את הנכסים, שהרי הגמ'

אמנם הרמ"א שם הביא כשיטת התוס' ורא"ש וז"ל "ויש אומרים דמה שאכל תוך ג' שנים לא הוי אלא אבק רבית, דהוי כמשכנתא בלא נכייטא" עכ"ל. וכתב רבינו (שם ס"ק ו) וז"ל "ויש אומרים כו' – הוא כשיטת הרא"ש שם אהא דרב נחמן וכן פירש"י שם ד"ה וזהו דאמר פירי כו' וכשיטת תוס' ס"ז א' ד"ה פירי כו' דמשום מחילה בטעות הוא, וזה שייך רק בפירות שאחר ג' שנים, אבל פירות שאכל תוך ג' שנים הוי רק אבק רבית שאינה יוצאה בדיינים ע"ש, וכן סבירא ליה להרא"ש שם ועיין ריש סימן קע"ב" עכ"ל רבינו. והוא כמבואר ודו"ק.

262. כמבואר בבבא בתרא (קנו ע"ב) וכן פסק בשו"ע (חור"מ קיב, א).

263. כמבואר בגמ' יבמות (צג ע"א).

264. וכן כתב הרשב"א (כאן ד"ה אמר רב הונא) וכן פסק הרמ"א (שם) וז"ל "יש אומרים דאף אם כתב לו: דאקנה, יכול לחזור בו כל זמן שלא קנה" עכ"ל. וכן כתבו המרדכי (ב"ב ס"י תרמ) ונימוקי יוסף (שם כד ע"א ד"ה דלא הויא).

וכתב רבינו (שם ס"ק ה) וז"ל "יש אומרים דאף כו' - וראיה לדעה זו היא ממה שכתוב שם קנ"ז

דסבירא ליה (בס"י ל"ד) כרש"י (סב: ד"ה ובדיננו, סז ע"א ד"ה אכל טפי) ותוספות (סז ע"א ד"ה פירי) דמשכנתא בלא נכייטא אפילו באתרא דמסלקי אבק רבית היא ואינה יוצאה בדיינים. אבל הרמב"ם כתב בפרק ו' מהלכות מלוה (ה"ד) דרבית קצוצה הוי וכן דעת הרי"ף (לח ע"ב) וכמו שכתב בסימן קע"ב ולדעתם מחזיר כל פירות שאכל בין תוך שלש בין אחר שלש" עכ"ל.

261. והשו"ע (קסד, ד) פסק בזה כרי"ף ורמב"ם וז"ל "הלווהו על שדהו ואמר לו: אם לא תתן לי מכאן ועד ג' שנים הרי הוא שלי, ולא אמר מעכשיו, בענין שאין המקח קיים תוך ג' שנים, לא יאכל הפירות. ואם אכלם הוי רבית קצוצה ויוצאה בדיינים" עכ"ל. וכתב רבינו בכיאו"ר (שם ס"ק ה) וז"ל "ואם אכלם כו' - עיין באר הגולה (אות ו). וזה שצריך להחזיר כל הפירות גם מה שאכל תוך ג' שנים - הוא כפירושם של הרי"ף ורמב"ם במה שכתוב שם בגמ' ס"ז א' ע"ב רבינא עובדא וחשיב ואפיק פירי' – משום רבית קצוצה הוא, ולכן גם כאן כל פירות שאכל אפילו תוך ג' שנים חשיב רבית קצוצה וצריך להחזירם" עכ"ל רבינו.

[ה] תוס' ד"ה התם ומפר"ת כו' – ע' הג"א שהקשו ע"ז הפירוש, אבל הרא"ש מפרש כפרש"י, ופירש דכאן שניהם מיירי ידיע ומחיל, דאז הוי מחילה, אבל משום רבית אסור ע"ש.

אור אליהו

דברי רש"י כמה קושיות, וגם הביאו ראיות מכמה דוכתי בש"ס דמוכח דרב נחמן סבירא ליה דמחילה בטעות לא הויא מחילה. ולכן הביאו תוס' שיטת ר"ת וז"ל "ומפר"ת הכא הלואה, דהלואה לא הקנה אלא בתורת מכר, והמכר אינו כלום דאסמכתא לא קניא נמצא דהוי מחילה בטעות ולא הוי מחילה, ולכך הדרי פירי, אבל אם היה נותנו בתורת רבית לא הוי הדרי דאבק רבית הוא, אבל התם גבי פירות דקל זביני ולא מחילה בטעות היא, דנהי דיכול לחזור מכל מקום אין לו לחזור כי היכי דליקו הימנותיה, ולכך אית לן למימר דאפילו היה יודע שיכול לחזור לא היה חוזר. ורבא דהוה בעי לאותביה מאונאה היה סבור דטעמא דרב נחמן דלא מפקינן באי שמיט ואכיל משום דמחילה בטעות הויא מחילה ולפי סברת רבא היה משיבו ומביא ראייה מאיילונית" עכ"ל. ומבואר בדברי ר"ת דלרב נחמן לעולם מחילה בטעות לא הויא מחילה²⁶⁶, אלא גבי פירות דקל לא חשיב מחילה בטעות, כיון דאף על פי שיכול לחזור

אפילו קודם שקנה את הנכסים, מכל מקום לרבנן דסבירא ליה דאין אדם מקני דבר שלא בא לעולם יכול לחזור בו כל עוד לא קנה הנכסים, דשעבוד דאקני לרבנן הוא כמו פירות דקל לרבי מאיר²⁶⁵.

[ה] בגמ' "למימרא דסבר רב נחמן מחילה בטעות לא הויא מחילה, והאיתמר המוכר פירות דקל לחבירו אמר רב הונא עד שלא באו לעולם יכול לחזור בו, משבאו לעולם אין יכול לחזור בו, ורב נחמן אמר אף משבאו לעולם יכול לחזור בו, ואמר רב נחמן מודינא דאי שמיט ואכיל לא מפקינן מיניה, התם זביני הכא הלואה". ופרש"י "הכא הלואה היא - ומיחזי כרבית, שמתחילה בהלואה בא לו, וכרבית קצוצה דמי, ואין אבק רבית בדבר הלואה, אלא בדבר מכר, כגון המרבה בפירות דמתניתין" עכ"ל. ומבואר בדברי רש"י דלעולם לרב נחמן מחילה בטעות הויא מחילה, אלא שבהלואה כגון באסמכתא חייב להחזיר הפירות משום איסור רבית. והתוס' ד"ה התם הקשו על

ב' (לגבי אדם שלוח מראובן וכתב לו ואקני, ואחר כך לוח גם משמעון וגם לו כתב ואקני וקנה נכסים ומכר אותם ללוי ועכשיו באים ראובן ושמעון לטרוף אותה מלוי) והלכתא יחלוקו, וצריך לומר הטעם שיחלוקו ולא אמרינן דק ראוּבן יטרוף ששטר שלו נכתב לפני שטרו של שמעון ושיעבודו קודם - משום דכשכתב לכתרא (שמעון) הדר ביה מהשעבוד לקמא (ראובן) לפחות על פלגא, דמסתמא רוצה שיהיו כל הבעלי חובות שלו שוים. וכן ראייה כמו שכתוב בב"מ ס"ו ב' המוכר פירות דקל לחבירו אמר רב הונא עד שלא באו לעולם יכול לחזור בו, ואוקימנא כימנות צ"ג א' דרב הונא כרבי מאיר סבירא ליה דאמר אדם מקנה דבר שלא

265. כן כתב הנימוקי יוסף (לו ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה אף משבא) וז"ל "אפילו אם נאמר דלרבי מאיר חשיב טפי דאקנה מפירות דקל שלא בא לעולם כלל ואינו יכול לחזור בו - אין סברא לומר לרבנן כן, אלא יכול לחזור בו כמו לרבי מאיר בפירות דקל בדבר שלא בא לעולם" עכ"ל.

266. וכן פסק הרמ"א (חוי"מ רמא, ב) וז"ל "כל

בא לעולם, אם כן הוא הדין לדידן דסבירא לן, דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, ומכל מקום באקני מהני לשעבד גם מה שיקנה בעתיד - יכול לחזור בו מהשיעבוד קודם שקנה את הנכסים. וכן כתבו מגיד משנה (מלוה כ, א) ומרדכי (ב"ב ס"ו תרמ) ועיין תוס' דב"מ ט"ז א' ד"ה קנייה כו' עכ"ל רבינו.